

О. Бондар, Г. Білявський, Ю. Саталкін, М. Пилипчук

ЕКОЛОГІЧНИЙ АУДИТ: СВІТОВИЙ ДОСВІД І ВІТЧИЗНЯНІ РЕАЛІЇ

Зміни стануть можливими лише тоді, коли ми, суспільство,
зможемо виробити нове екологічне бачення дійсності
Фрїтьоф Капра, «Уроки мудрості»

Світова історія становлення і розвитку екологічного аудиту бере витoki в 70-х рр. ХХ ст., коли корпорації європейських і північноамериканських країн під тиском громадськості усвідомили свою юридичну і фінансову відповідальність за забруднення довкілля. Після низки еколого-техногенних катастроф в Італії, Франції, США ці об'єднання змушені були системно перевірити відповідність своєї діяльності стосовно вимог і норм екологічного законодавства. З цього, по-суті, почалось екологічне пробудження громадськості, зародження всесвітньої концепції sustainable development, тобто стійкого екологічно збалансованого розвитку. Початок цій доктрині дала теорія інтеграції енергетичних (природних) і трудових (соціальних) систем у суспільстві, яку сформулював український учений С.А. Подолінський у 1880 р., випередивши поступ наукової думки більше ніж на століття.

За системними ознаками і цілями (мінімізація фінансових витрат) початкова методологія екоаудиту відповідала методології фінансового аудиту, і через це його тоді визначали як фінансовий чи еколого-фінансовий аудит на відповідність екологічним вимогам.

У 80-ті рр. ХХ ст. екоаудит формується як функціональний інструментарій внутрішнього корпоративного управління для посилення природоохоронного контролю, екологічної відповідальності персоналу. Міжнародна торгова палата визнала екологічний аудит ефективним інструментом оцінки відповідності стратегій розвитку кор-

порацій нормам екологічного законодавства у промислово розвинених країнах. У США було впроваджено запропоновану Агентством з охорони навколишнього середовища загальнодержавну концепцію екологічного аудиту для федеральних агентств. Міністерство енергетики Сполучених Штатів створило галузеве управління з екологічного аудиту (1985). Упродовж наступних двох років близько 40 різних федеральних агентств розробили програми екоаудиту. Після чого низка міжнародних транснаціональних компаній почала розробляти, приймати і втілювати власні екопрограми.

© БОНДАР Олександр Іванович. Доктор біологічних наук. Член-кореспондент НААН. Ректор Державної екологічної академії післядипломної освіти та управління (ДЕА) Міністерства охорони навколишнього природного середовища України.

БІЛЯВСЬКИЙ Георгій Олексійович. Доктор геолого-мінералогічних наук. Директор Навчально-наукового інституту управління та екологічної безпеки ДЕА.

САТАЛКІН Юрій Миколайович. Кандидат технічних наук. Директор Центру освіти для збалансованого розвитку Науково-дослідного інституту екологічної політики та збалансованого розвитку ДЕА.

ПИЛИПЧУК Микола Олександрович. Заступник директора цього інституту (Київ). 2011.

Екологічний аудит системно й усе активніше застосовують у Європі як економіко-правовий інструмент стимулювання природоохоронної діяльності. Наприклад, Світовий банк і Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР) впроваджують власні програми еколого-інвестиційного (фінансового) аудиту і використовують їх для отримання всебічної та різнопланової інформації, щоб мінімізувати ризики кредитування, визначити доречність фінансування інвестиційних проектів, упроваджують власні програми еколого-інвестиційного (фінансового) аудиту. Відтак сфери незалежного екоаудиту в ЄС розширюються й призначені нині для:

- оцінення безпеки продукції, прогнозування і мінімізації екологічних ризиків інвестиційної, банківської, страхової, господарської діяльності, операції купівлі-продажу нерухомості;

- врегулювання конфліктів між державними органами і корпораціями тощо.

У 1992 р. у Ріо-де-Жанейро світова спільнота визначила нову концепцію збалансованої коеволюції суспільства і природи, всесвітню програму і методологію *sustainable development* (еколого-збалансованого розвитку). Відтоді екологічний аудит набув нової функціональної якості і міжнародної регламентації (стандартизації) як ефективний інструментарій стійкого розвитку. У програмному документі визначено основні сфери застосування системної методології екологічного оцінювання (аудиту) на національному рівні:

- визначення природоохоронної збалансованості інфраструктур (соціальної, транспортної, інженерної, господарської) у населених пунктах;

- комплексний аналіз екологічного навантаження інфраструктур на природні екосистеми;

- пошук шляхів врегулювання екологічних проблем щодо природокористування і господарювання на суміжних територіях;

- оцінювання на системній основі екологічних, соціально-економічних наслідків нераціонального природокористування, окреслення заходів щодо посилення збалансованості та стійкості природокористування;

- впровадження процедури екологічного оцінення (аудиту) проектів, що можуть суттєво вплинути на біологічне різноманіття територій;

- оцінювання ефективності використання водних, земельних, лісових ресурсів;

- розроблення керівних принципів і кодексів діяльності компаній, оцінення ефективності засобів мінімізації відходів;

- створення і застосування методології спостереження й аудиту процесу утворення відходів (методологія аудиту мінімізації відходів);

- комплексне секторальне вивчення технологічних потреб забезпечення програм екологічно чистого виробництва (методологія оцінень життєвого циклу продукції).

Це лише неповний перелік стратегічних програмних завдань, що визначає використання універсальної системної оціночної методології екологічного аудиту.

У Європейському Союзі екологічний аудит найбільш поширений на корпоративному рівні. Саме на нього зорієнтовано Директиву № 761/2001 EMAS «Системи екологічного менеджменту й аудиту» (СЕМА), яка їх уніфікувала, визначила корпоративну екологічну політику як комплексний об'єкт екологічного аудиту по кожному з 12 аспектів: від планування нової екологічно чистої продукції, поводження з відходами до економії енергії та екологічної поведінки корпорації в різних секторах ринку. Практичний досвід застосування EMAS продемонстрував інтегральний еколого-економічний ефект. Найпоширенішою EMAS стала в Німеччині, де корпорації виявили готовність брати на себе екологічну відповідальність добровільно, не очікуючи тиску з боку державних структур.

На жаль, в Україні корпоративний, галузевий екологічний аудит не набув адекват-

ного поширення через низку причин: брак вимогливості держави, громадськості до підприємств-забруднювачів; недосконалість законодавства, нормативно-правової бази системного екологічного аудиту; формальний, декларативний підхід до впровадження системних принципів збалансованого розвитку.

Натомість у європейських країнах, які стали на шлях екологічно збалансованого розвитку, системний екологічний аудит — це дієвий, ефективний еколого-економічний інструментарій запровадження принципів «забруднювач і природокористувач платять», комплексного запобігання забрудненню, програм «чистого» виробництва з оцінювання життєвого циклу продукції, розвитку ринку екологічно безпечної продукції, екологічного маркування, страхування. Запровадження, постійне вдосконалення принципів, механізмів стійкого розвитку, створення всеосяжної розгалуженої адекватної законодавчої бази у вигляді директив, регламентів, рішень і рекомендацій (близько 300 регламентаційних актів) сприяло появі в ЄС сталого попиту на об'єктивне, незалежне як зовнішнє, так і внутрішнє екологічне оцінювання — аудит відповідності діяльності корпорацій вимогам чинного законодавства, високим стандартам якості життя, довкілля, критеріям sustainable development.

ПРОБЛЕМИ АДАПТАЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ НОРМ ДО МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТИВ

В Україні екологічний аудит було започатковано в 1993 р. під час виконання міжнародної басейнової програми «Розвиток управління навколишнім природним середовищем в басейні р. Дніпро» на принципах sustainable development за фінансового, методологічного, освітнього сприяння уряду Канади. Ця програма передбачала навчання і виконання проектів з упровадження через навчання екологічного аудиту різних басейнових галузевих підприємств-забруднювачів (харчової, легкої, металургійної га-

лузей). Була відпрацьована системна методологія спочатку канадських, а потім міжнародних стандартів ISO серії 14000. За результатами програми було підготовлено і видано перший в Україні практичний посібник «Екологічний аудит» (1997).

У 1996 р. було запроваджено ці міжнародні стандарти: ДСТУ ISO 14010:1996, ДСТУ ISO 14011:1996, ДСТУ ISO 1412:1996: «Настанови щодо здійснення екологічного аудиту», побудовані на методології системної функціональної цілісності екологічного управління й аудиту, на досвіді стандартизації екологічного аудиту окремих країнах, зокрема Канади, Великої Британії тощо. Таким чином, екологічний аудит набув міжнародного законодавчого (регламентного) визнання і застосування. У подальшому було інтегровано методології аудиту систем управління якістю й екологічного аудиту шляхом видання і впровадження міжнародного стандарту ISO19011:2002 «Настанови щодо здійснення аудитів систем управління якістю та/чи екологічного управління».

Наступним кроком мали стати розроблення і впровадження адекватних галузевих, регіональних стандартів зі специфічними механізмами стимулювання і фінансування різних типів екологічного аудиту. Проте цього не сталося, і міжнародні стандарти в Україні практично не було реалізовано.

У 2004 р. набув чинності Закон України «Про екологічний аудит», який утворив правові засади для впровадження екологічного аудиту. На жаль, вони залишились нерозвиненими внаслідок невиконання в силу різних причин прикінцевих положень Закону відносно його внутрішньої гармонізації з іншими Законами України, нормативно-правовими актами. У Законі не було визначено ролі екологічного аудиту як інструменту національної, державної, галузевої, корпоративної екологічної політики і політики стійкого екологічно збалансованого розвитку; не визначено механізми забезпе-

чення реалізації основних принципів міжнародного та європейського екологічного аудиту. Більш того, окремі норми Закону суперечать принципів незалежності як основи неупередженості й об'єктивності аудиту*. У цілому Закон України «Про екологічний аудит» потребує нової редакції, гармонізації з принципами збалансованого розвитку, доповнень, уточнень, роз'яснень, передовсім щодо обов'язкового екологічного аудиту особливо екологічно небезпечних об'єктів.

Поширення екологічного аудиту в Україні стримує не лише недосконалість законодавчої та нормативно-правової бази, але і брак державного і ринкового попиту на еколого-аудиторські послуги. Держава не оцінила значення екологічного аудиту в реалізації національної політики екологічно збалансованого розвитку і не бажає посилити екологічні вимоги до власників підприємств, корпорацій. Ринковому середовищу властиве нівелювання ролі екологічного аудиту в конкурентній боротьбі за вихід на ринки екологічно чистої продукції та послуг, нерозуміння перспективності впровадження систем екологічного менеджменту й аудиту, яке несе значні ринкові і суспільні переваги, а саме:

- поліпшення суспільної та інвестиційної привабливості підприємства, зміцнення загального ринкового і державного іміджу, авторитету;

- нормалізацію функціонування цілісної системи управління, професіоналізм персоналу;

- підвищення екологічної свідомості керівників суб'єктів господарювання, їх екологічної відповідальності, екологізації виробництва, згідно з Законом України «Про

* Це стосується, насамперед, акредитації сертифікаційних органів на право проведення екологічного аудиту, яку має здійснювати незалежний орган сертифікації відповідно до міжнародних норм і європейської практики.

охорону навколишнього природного середовища»;

- інтегрованість «продуктової» політики, адекватної вимогам Світової організації торгівлі (СОТ), екологізація життєвого циклу продукції, мінімізація екологічних ризиків, додержання суб'єктами господарювання вимог екологічної чистоти і безпеки;

- захист прав споживача на екологічно безпечну продукцію, узгодження державних і корпоративних інтересів природокористування задля екобезпечного розвитку суспільства, розподіл екологічної відповідальності;

- дотримання правового регулювання заповідної та охоронної справи, розвиток національної екологічної мережі; ефективне використання місцевих і державних природоохоронних фондів;

- впровадження у практику принципу «винуватець забруднення платить», відпрацювання економічного механізму його застосування на місцевому, територіальному, галузевому, міжвідомчому рівнях;

- справедливий розподіл еколого-економічної відповідальності між суб'єктами приватизаційного процесу; зменшення інвестиційних ризиків;

- запобігання ризикам виробництва, скорочення витрат підприємств, економію енергії, мінімізація відходів, високі якість і безпека продукції.

Реалізація системних вигод екологічного аудиту залежить від того, наскільки ефективним і методологічно обґрунтованим буде підхід до його розвитку як елемента політики збалансованого розвитку, функціонального інструментарію екологічного управління (корпоративного, галузевого, державного, національного). На рисунку концептуально відображено роль системного екологічного аудиту (оцінювання), його подано як функціональний інструментарій постійного вдосконалення екологічних політик, систем екологічного управління і, паралельно, як еколого-економічний механізм «підвищення екологічної обґрунтованості й ефективності

діяльності суб'єктів господарювання», підґрунтя екологічно безпечного функціонування різних інфраструктур населених пунктів, збалансованого природокористування тощо.

ЗАКОНОДАВЧЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

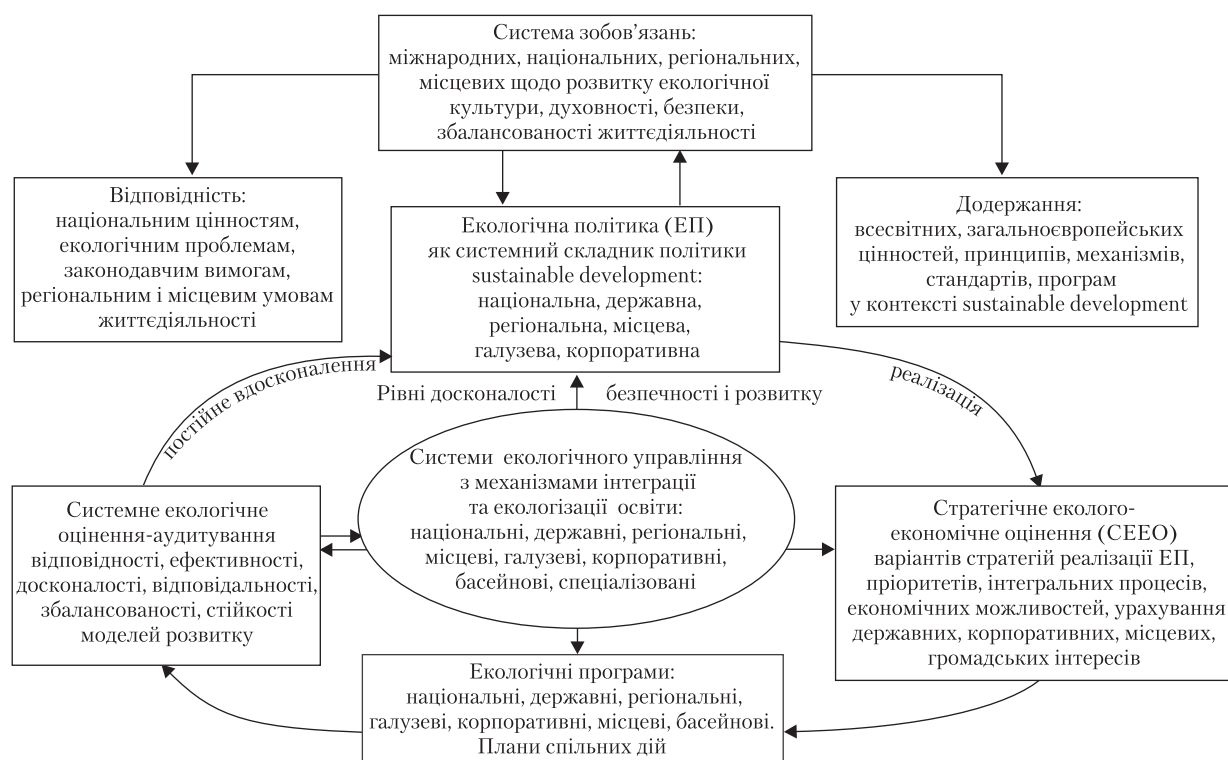
Нову місію екологічного аудиту, її роль і принципи реалізації має вказати нова редакція Закону України «Про екологічний аудит». Це дозволить гармонізувати його з принципами sustainable development, міжнародними стандартами і європейським законодавством, як це передбачено Загальнодержавною програмою адаптації законодавства України до законодавства ЄС.

Реалізацію системного підходу до розвитку екологічного аудиту в Україні доречно здійснювати і через систему нормативно-правових і нормативно-методичних документів, які належить розробити і ввести в

дію на рівні Кабінету Міністрів, уповноважених органів державної влади залежно від сфер їх застосування (національної, державної, галузевої тощо).

Передовсім треба розробити і ввести в дію підзаконний акт – національний стандарт «Системи екологічного управління й аудиту» зі структурними положеннями (див. рисунок), які нормативно визначають концепцію системного екологічного аудиту як функціонального інструментарію постійного вдосконалення екологічних політик на принципах збалансованого розвитку (на зразок Європейського регламенту EMAS, зокрема, принципу «забруднювач і природокористувач платять»).

У подальшому на базі національного нормативного документу буде створено серію чи систему адекватних регіональних, галузевих нормативних документів з екологічного аудиту зі специфічними фінансо-

Концептуальна структура системи екологічного управління й аудиту

вими механізмами здійснення за принципом «забруднювач платить». Таким чином постане національна система екологічного оцінювання (з використанням методології екоаудиту) результативності й ефективності реалізації національної екологічної політики, політики і стратегій екологічно збалансованого розвитку держави, регіонів, населених пунктів, галузей і сфер життєдіяльності на принципах sustainable development.

Екологічний аудит (обов'язковий і добровільний, зовнішній і внутрішній, системний і спеціалізований) — не лише один із функціональних інструментів екологічного контролю чи самоконтролю, це універсальний багатоцільовий суспільний інструментарій впровадження принципів збалансованого розвитку суспільства, держави з усіма сферами життєдіяльності; функціональний інструментарій постійного вдосконалення екологічних політик і систем управління збалансованим розвитком, екологічного управління всіх ієрархічних рівнів підприємства, корпорації, галузі, території, регіону, інфраструктури населених пунктів.

Саме такому універсальному інструментарію має бути забезпечено на законодавчому рівні об'єктивність, незалежність, адекватність міжнародним і європейським регламентам, стандартам із застосуванням суспільних, а не тільки державних механізмів реалізації і принципу незалежності, тобто:

- закріплення на законодавчому рівні організаційно-методологічної міжвідомчої структури за участю державних (Мінекології, Мін'юсту, Міносвіти, Мінтрансу, Мінпаливенерго тощо) і недержавних, профспілкових, громадських, наукових, освітянських, інституцій, юридичних осіб;

- створення національного акредитаційного органу в галузі екологічного аудиту;

- розроблення і введення в дію рішенням Кабінету Міністрів пакету підзаконних актів: «Про акредитацію у сфері екологічної сертифікації та екологічного аудиту»; міжгалузевого порядку оцінювання і поліпшення

компетентності екологічних аудиторів на основі положень чинного законодавства і національного стандарту України ДСТУ ISO 19011:2003 «Настанови щодо здійснення аудитів систем управління якістю та/чи екологічного управління»; «Порядок здійснення обов'язкового екологічного аудиту на замовлення органів виконавчої влади чи органів місцевого самоврядування» у визначених законом сферах еколого-аудиторської діяльності; «Положення про національну систему підготовки екологічних аудиторів і базовий національний навчально-методичний заклад (центр)» для забезпечення методологічної адекватності і системної цілісності професійної підготовки екологічних аудиторів.

Нова редакція Закону «Про екологічний аудит» має на законодавчому рівні створити і закріпити механізми реалізації основних принципів екологічного аудиту: незалежності, системності, об'єктивності, наукової обґрунтованості, компетентності, неупередженості, достовірності, документованості, конфіденційності, відповідальності. Потрібно визначити роль екологічного аудиту як ефективного і системного інструментарію національної екологічної політики стійкого розвитку, реалізації принципів запобігання забрудненню, збалансованого природокористування, екологізації виробництва, господарювання. Усі інші положення еколого-аудиторської діяльності має визначати система підзаконних актів (національні, галузеві стандарти, правила і порядки відповідно до Закону України «Про стандарти, технічні регламенти та процедури оцінки відповідності»).

Чинний Закон «Про екологічний аудит» багато в чому неадекватно дублює положення національних (міжнародних) стандартів серії ДСТУ (ISO), що створює плутанину і породжує чимало суперечностей, які гальмують розвиток екологічного аудиту як одного з ефективних інструментів реалізації національної екологічної політики і принципів збалансованого розвитку. У таблиці

**Рекомендована структура національної системи
нормативно-правового забезпечення еколого-аудиторської діяльності**

№	Назва чинного чи пропонованого законодавчого і нормативно-правового акта	Призначення за новою редакцією чи пропозицією	Адаптація до міжнародних і європейських нормативних документів
1	Закон України «Про екологічний аудит» (нова редакція)	Визначення принципів екологічного аудиту, механізмів їх реалізації; національної системи нормативно-правового, організаційного забезпечення еколого-аудиторської діяльності на принципах і моделях стійкого розвитку та європейської системи EMAS, основи проведення обов'язкового екоаудиту	Всесвітні та європейські принципи стійкого розвитку, механізми їх реалізації в міжнародних стандартах, європейських регламентах, зокрема принцип «забруднювач платить», запобігання, оцінення життєвого циклу, інтеграція тощо
2	Національний стандарт України ДСТУ ISO19011:2003 «Настанови щодо здійснення аудитів систем управління якістю та/чи екологічного управління» (чинний нормативний документ)	Призначення (сфера застосування) – управління програмами аудиту, проведення аудитів системи управління якістю, системи екологічного управління, оцінення компетентності аудиторів	Повна аналогія (адекватність) міжнародному стандарту ISO 19011:2002, IDT. Варто використовувати як зразок, аналог уніфікованої нормативної методології
3	Національний стандарт України «Системи екологічного управління й аудиту» (необхідно розробити і запровадити в практику).	Уніфікований галузевий, корпоративний рівень еколого-аудиторської діяльності в межах галузевих, корпоративних систем екологічного управління із застосуванням принципу «забруднювач платить»	Директива ЄС № 761/2001 EMAS «Системи екологічного менеджменту й аудиту». ДСТУ ISO 14001-97, 14004-97 «Системи управління навколишнім природним середовищем»
4	Система галузевих, корпоративних нормативних документів (правил, положень, порядків). «Програми (галузевої) і центри здійснення екологічних аудитів»	Галузеве, корпоративне управління програми екологічного аудиту в енергетиці, транспорті, будівництві, промисловості тощо	ДСТУ ISO 19011:2003 «Настанови щодо здійснення аудитів систем управління якістю та/чи екологічного управління»
5	Територіальні (регіональні) нормативні документи «Територіальні програми і центри екологічного аудиту» (необхідно розробити і запровадити в практику)	Управління програмами екологічного аудиту природоохоронних територій, території розміщення ТПВ, зон відчуження тощо	ДСТУ ISO 19011:2003, ДСТУ ISO 14015:2005 «Екологічне оцінювання ділянок та організацій»
6	Державний стандарт України (розробити і запровадити) «Порядок проведення обов'язкового екологічного аудиту згідно з чинним законодавством»	Для проведення комплексного екологічного аудиту екологічно небезпечних об'єктів або видів діяльності, які становлять підвищену екологічну небезпеку, у випадках, передбачених Законом України «Про екологічний аудит»	Закон України «Про екологічний аудит»
7	Рішення Кабінету Міністрів (підготувати і запровадити) щодо «Положення про національну систему підготовки, оцінення і поліпшення компетентності екологічних аудиторів»	Визначення порядку діяльності Еколого-аудиторського акредитаційного органу і базового навчально-методичного закладу (Державної екологічної академії післядипломної освіти та управління Мінекології України)	Закон України «Про екологічний аудит» (нова редакція) ДСТУ ISO 19011:2003 «Настанови щодо здійснення аудитів систем управління якістю та/чи екологічного управління»

представлено структуру національної системи законодавчого і нормативно-правового забезпечення еколого-аудиторської діяльності, яка відповідає вимогам гармонізації до міжнародних і європейських стандартів, регламентів, принципів стійкого розвитку.

Таким чином, системний екологічний аудит — це не тільки один з ефективних функціональних засобів постійного вдосконалення екологічних політик корпорацій, галузей, громадських органів, влади. Це, власне, системний інструментарій екологізації суспільства, програма його екологічно збалансованого, безпечного розвитку. Екологічний аудит демонструє можливості, ефективність застосування системного підходу, системної методології у практиці, для подолання не тільки екологічних, але й економічних, технологічних проблем виробництва, господарювання, природокористування, енергоефективності. Саме через екологічний аудит унаочнено справедливість і достовірність засад збалансованого розвитку: все екологічне є економічним; все економічне є екологічним, все екологічне є соціальним.

СФЕРИ ЗАСТОСУВАННЯ ЕКОАУДИТУ

Вважаємо за доцільне акцентувати увагу на принципових особливостях здійснення еколого-аудиторської діяльності в Україні у сферах господарювання, для яких екологічний аудит обов'язковий. Це зумовлено, по-перше, значною фізичною і моральною зношеністю основних фондів, стан яких можна охарактеризувати як еколого-техногенно небезпечний. По-друге, процес масштабної приватизації в Україні проведено без адекватної екологічної інвентаризації об'єктів приватизації, що дозволило знехтувати їх екологічною модернізацію, порушувати вимоги екологічної безпеки, «чистоту» виробництва і господарювання. Екологічний аудит підштовхне об'єкти, котрі становлять підвищену еколого-техногенну небезпеку, до екологічної модернізації, щоб запобігти катастрофам. Саме такі правові засади за-

провадження обов'язкового (поряд із традиційною добровільною формою) екологічного аудиту має створити нова редакція Закону України «Про екологічний аудит». Це має посилити інвентаризаційну роль екологічного аудиту в розробленні й реалізації галузевих, регіональних, корпоративних програм «чистого» виробництва, господарювання, програм екологічної модернізації приватизованих підприємств.

Еколого-аудиторська діяльність має поставити заслін нехтуванню екологічними вимогами в процесі приватизації, передачі в тривалу оренду чи концесію об'єктів, що становлять підвищену екологічну небезпеку. У певних випадках проведення екологічного аудиту, врахування екологічного стану об'єкту, що його передають або повертають у державну/комунальну власність, може відіграти вирішальну роль у формуванні його ціни.

Застосування нового законодавства про екологічний аудит сприятиме створенню і впровадженню систем екологічного менеджменту в різних галузях економіки України, поширенню екологічного страхування небезпечних для довкілля видів діяльності й об'єктів, упровадженню екологічної паспортизації об'єктів господарської діяльності.

ПЛЮС ЕКОЛОГІЧНА ОСВІТА

Окремо згадаємо про проблему, яка стоїть нині перед освітянами, щодо всеосяжної системної екологізації суспільства, всіх сфер життєдіяльності, їх збалансованого розвитку. По-перше, освіта має стати екологізованою, щоб готувати екологічно освічених керівників, інженерно-технічних спеціалістів, юристів тощо. По-друге, безперервна екологічна освіта має стати одним із функціональних механізмів будь-якої системи управління (управління міждисциплінарними знаннями, екологічною компетентністю управлінського персоналу).

У такому розумінні системної екологізації професійної діяльності управлінців будь-якого рівня варто трактувати роль

екологічних аудиторів як фахових системних менеджерів у сфері екологізації (ecotop-management).

У системному впровадженні екологічного аудиту вже закладено необхідність перманентного навчання персоналу об'єкта аудиту. За своєю методологічною суттю аудит — це навчально-практичне виявлення конкретних проблем екологізації будь-якої діяльності, тобто процес інтеграції освіти і практики. Саме такий принцип безперервного навчання описано в Стратегії ЄЕК ООН з освіти заради збалансованого розвитку. Тож підготовка (базова професійна, менеджерська, спеціальна аудиторська) екологічних аудиторів має відповідати найвищим уніфікованим міжнародним вимогам, що викладені в міжнародному (відповідно й національному) стандарті ISO19011:2002, IDT у розділі «Компетентність та оцінювання аудиторів». Їм має відповідати і національна система підготовки, оцінювання екологічних аудиторів. Вона має функціонувати на єдиній міжнародній методологічній, процесній, організаційній базі з урахуванням регіональних, галузевих особливостей, що забезпечить міжнародну адекватність і легітимність сертифікатів на право здійснення екологічних аудитів. Цим вимогам відповідає — Державна екологічна академія післядипломної освіти та управління Мінекології України, яка вже сьогодні має потужний науково-освітній потенціал, практичний досвід підготовки екологічних аудиторів у різних сферах господарювання і виробництва, уособлюючи собою міжвузівську і міжгалузеву співпрацю, інтеграцію на єдиних методологічних засадах системної екологізації сфер життєдіяльності, зокрема з використанням системної методології екологічного оцінювання — аудитування.

Вчені академії брали участь у підготовці Концепції розвитку екологічної освіти в Україні, проекту Закону «Про екологічний аудит», здатні запропонувати Урядові Концепцію національної системи підготовки і

підвищення кваліфікації екологічних аудиторів на методологічних принципах Стратегії ЄЕК ООН з освіти заради збалансованого розвитку (sustainable development), що відповідає вимогам міжнародних стандартів.

Правове посилення ролі екологічного аудиту щодо реалізації екологічної політики збалансованого розвитку і природокористування посилить вимоги до виконавців екологічного аудиту, їх професійної підготовки, оцінювання компетентності, сертифікації та акредитації на право проведення екологічного аудиту.

У новій редакції Закону України «Про екологічний аудит» слід чітко визначити правові вимоги до базової вищої освіти екологічних аудиторів як системних менеджерів високої кваліфікації, бо саме екоаудитори безпосередньо організовують аудит і для виконання технічних завдань залучають технічних експертів. Менеджерська чи управлінська підготовка (перепідготовка) екологічних аудиторів потребує оволодіння складною міждисциплінарною системою правових, екологічних, соціально-психологічних, економічних, інформаційних знань; потребує тренінгу особливих якостей, визначених у міжнародних стандартах. На поточний час таку міждисциплінарну підготовку екоаудиторів в Україні ніхто не проводить, бо немає затверджених на рівні Кабінету Міністрів (Міносвіти і Мінекології) міжгалузевих адекватних кваліфікаційних вимог до екоаудиторів і відповідних навчальних програм. ДЕА вже накопичила достатній для розроблення вказаних вимог досвід еколого-аудиторської діяльності і здатна їх підготувати і впроваджувати.

Необхідно також упорядкувати правові засади сертифікації на право здійснення екологічного аудиту. Екологічний аудитор повинен мати два сертифікати: кваліфікаційний сертифікат (диплом) спеціаліста чи магістра з екологічного аудиту відповідної галузевої кваліфікації, наприклад, аудит

об'єктів енергетичної галузі, і сертифікат на право здійснення екологічного аудиту, який потрібно періодично підтверджувати у визначеному Законом порядку, адекватному міжнародному чи європейському. Нині такий порядок регламентують накази Мінекології, що суперечить принципів незалежності екологічного аудиту.

ВИСНОВКИ

Закон України «Про екологічний аудит» лише почав працювати. Перший досвід його застосування виявив чимало прогалин, проблемних питань, які слід залагодити, підготувавши нову редакцію документа. Однак це лише вершина айсбергу. Активне розширення галузей застосування екоаудиту зумовить розвиток відповідного законодавства, запровадження норм екоаудиту, чітке визначення сфер, де його застосовуватимуть. Суттєвий поштовх еколого-аудиторській діяльності могло би дати методичне забезпечення цієї нової для нас сфери. На сьогодні таке забезпечення практично відсутнє. Кілька наказів Мінекології охопили лише стадію організації екоаудиту (порядок складання кваліфікаційних іспитів, отримання сертифікатів, ведення Реєстру екологічних аудиторів і юридичних осіб, що мають право на здійснення екологічного аудиту), поза увагою залишився сам екоаудит, немає затверджених тарифів обов'язкової еколого-аудиторської діяльності, що спричиняє низку порушень у встановленні їхньої вартості. Ці недоліки слід невідкладно усувати шляхом залучення до розробок екологічних аудиторів-практиків.

Законодавство повинно сприяти розвитку екоаудиту, регламентувати суспільні відносини, що тут виникають, прогнозувати їх розвиток, установлювати норми випереджального регулювання. Тільки за цих умов можна досягти основної мети екоаудиту — дотримання норм екологічної безпеки, раціонального природокористування в про-

цесі здійснення господарської та пов'язаної з нею діяльності, системної екологізації виробництва.

*О. Бондар, Г. Білявський,
Ю. Саталкін, М. Пилипчук*

ЕКОЛОГІЧНИЙ АУДИТ: СВІТОВИЙ ДОСВІД І ВІТЧИЗНЯНІ РЕАЛІЇ

Резюме

Автори аналізують основні етапи становлення і розвитку екологічного аудиту, його документальний супровід. Особливу увагу приділено висвітленню ситуації в Україні, наголошено на необхідності правового врегулювання діяльності екоаудиторів, їхньої освітньої підготовки, ведення фахової діяльності, яка має на меті допомогти державі в модернізації потенційно небезпечних для довкілля підприємств. Також подано аналіз чинного Закону України «Про екологічний аудит», вказано на його недоліки, подано низку конкретних пропозицій, що зроблять документ функціональним, дієвим і прозорим, особливо в плані формування обґрунтованих цін на проведення державного екоаудиту і поліпшення роботи екоаудиторів.

Ключові слова: екологічне законодавство, природоохоронний контроль, екологічний менеджмент, технологічна безпека, екологізація виробництва, екологічна освіта.

*O. Bondar, H. Biliavskiy,
Yu. Satalkin, M. Pylypchuk*

ECOLOGY AUDIT: WORLD EXPERIENCE AND HOME REALIA

Abstract

The authors consistently analyze main stages of ecology audit forming and growth, its documental escort. Much attention is paid for Ukrainian situation illuminating, the necessity of ecoauditing activity law regulation is accentuated. Ecoauditors' education, work that should help the authorities to modernize potentially dangerous for environment enterprises are told about. Besides, the Law of Ukraine «About ecology audit» is analyzed, its defects are defined. The row of specific propositions making the document functional, efficacious and transparent, especially as to formation of well-grounded prices on state ecoauditing and improving of ecoauditors' work, is made.

Keywords: ecology laws, nature saving control, ecology management, technology danger, ecologization of industry, ecology education.